

**Językowe realizacje metafory ŻYCIE TO PODRÓŻ
w tekstach piosenek rockowych i jazzowych**

Celem dysertacji jest ustalenie, jak realizowana jest metafora pojęciowa ŻYCIE TO PODRÓŻ w tekstach piosenek dwóch odmiennych gatunków muzycznych – rockowego i jazzowego. U progu czynionych w pracy badań stoją pytania o to: jak realizują metaforę ŻYCIE TO PODRÓŻ teksty rockowe? Jak czynią to teksty piosenek jazzowych? Czy są to wizje tożsame? A jeśli nie, czym się różnią? Czy ponadto bardzo odbiegają od obrazu utrwalonego w języku potocznym? Ustalane są zatem charakterystyki dotyczące życia postrzeganego w kategoriach podróży w oparciu o trzy różne zestawy materiału badawczego: teksty piosenek rockowych, teksty piosenek jazzowych i materiał konwencjonalny (funkcjonujące w polszczyźnie związki frazeologiczne). Dzięki dokonywanym w oparciu o tak różnorodny materiał analizom, możliwe jest uzyskanie odpowiedzi na nurtujące autorkę, wymienione wyżej, pytania, do których dołączyła kolejne: czy gatunek muzyczny może determinować warstwę tekstową piosenki?

Materiał badawczy stanowi łącznie 167 tekstów piosenek z okresu od lat 70. XX wieku po współczesność. Ze względu na prymarność melodii względem tekstu w muzyce jazzowej, zbiór tekstów tego gatunku jest zdecydowanie mniejszy (44 przykłady) niż tekstów rockowych (127 tekstów). W rozdziale poświęconym analizie materiału konwencjonalnego zgromadzono związki frazeologiczne odnotowane w *Słowniku frazeologicznym współczesnej polszczyzny* [SFWP].

Problematyka pracy jest osadzona w kilku obszarach badawczych, gdyż opiera się – poza głównym, językoznawczym nurtem – na ustaleniach kulturoznawców, antropologów kultury, socjologów, filozofów, do czego zobligowały postawione w pracy pytania oraz rodzaj zgromadzonego materiału. Dla przeprowadzenia badań konieczne bowiem było ustalenie relacji, jaka zachodzi między językiem i kulturą oraz sposobami jej analizowania, dla których narzędzi dostarcza teoria językowego obrazu świata, a wraz z nią ustalenia w zakresie konotacji (językowe, tekstowe) oraz definicji otwartej, umożliwiające opis metafory konceptualnej. Ważnym elementem pracy jest omówienie

specyfiki kultury masowej, w ramach której funkcjonują gatunki muzyczne (m.in. rock i jazz) oraz poświęcenie uwagi wielowymiarowemu gatunkowi, jakim jest piosenka.

Niniejsza praca wpisuje się w nurt badań językoznawczych (lingwistyki kognitywnej) traktujących język jako swoistą interpretację rzeczywistości. Jest zatem język uwarunkowanym kulturowo zjawiskiem, a jego fakty, nawet bardzo zindywidualizowane, należy postrzegać jako bazujące na wiedzy i doświadczeniu użytkowników języka. Przyjęta metodologia, nie wyklucza innego, w tym bardziej tradycyjnego opisu metafory. To wynik odmiennego podejścia badawczego do zebranego materiału, które nie polega na wskazaniu realizacji wpisujących się w kognitywny schemat metafory ŻYCIE TO PODRÓŻ zaproponowany przez Lakoffa i Turnera [Lakoff, Turner 1989], lecz na zadaniu zgromadzonym przykładom pytań (skąd? dokąd? którędy? jak? podróżuje przez życie człowiek), które pozwolą dokonać pogłębionej charakterystyki życia. Ta zaś uwzględnia znaczenia symboliczne oraz konteksty kulturowe, społeczne, historyczne, literackie i religijne utworów.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów. W pierwszym z nich, *Język podstawą kultury*, omówiona została relacja, która łączy tytułowe zjawiska, przez Jerzego Bartmińskiego nazywana „paradoksem wzajemnego uzależnienia” [Bartmiński 2001: 17]. Uznaje się, że język jest obligatoryjną częścią kultury, która musi zaistnieć wszędzie tam, gdzie jest człowiek. Zjawisko, jakim jest kultura, zostaje omówione ze względu na jego relacje z naturą, cywilizacją i społeczeństwem, przedstawia się jego składniki, z których najistotniejszy jest język. To jemu zostaje poświęcona uwaga w trzeciej części rozdziału. Poprzedzają ją rozważania o kulturze popularnej, do której przynależą dwa gatunki muzyczne, będące w pozajęzykowym centrum zainteresowania niniejszej pracy.

W drugim rozdziale rozpatrywana jest kwestia metaforyczności języka potocznego. U jej podstaw znalazły się dociekania o naturze metafory, zarówno w ujęciu tradycyjnym, wypracowanym przez teoretyków literatury, jak i kognitywnym.

Rozdział trzeci poświęcony został piosence. Rozważania genologiczne, uwzględniające jej oralność, wielokodowość oraz „uwikłanie w kulturę”, umożliwiły sformułowanie jej rozbudowanej definicji.

W rozdziale czwartym omówiona została metafora ŻYCIE TO PODRÓŻ. Wskazano jej rodzaj i strukturę oraz przeprowadzono analizy, których celem było uzyskanie odpowiedzi na pytanie o to, jak realizuje się ona w języku konwencjonalnym, czyli w oparciu o materiał, jakim są związki frazeologiczne.

Rozdziały piąty oraz szósty poświęcone zostały analizom zgromadzonego materiału piosenkowego, polegającym na ukazaniu sposobu, w jaki realizowana jest w nim metafora ŻYCIE TO PODRÓŻ. W rozdziale piątym rozprawia się o rzeczonyj metaforze w oparciu o teksty piosenek rockowych, w szóstym zaś przedmiotem badań są teksty do utworów jazzowych. Analizy w obu wypadkach układają się według wspomnianego schematu, czyli poprzez zadanie zgromadzonemu materiałowi pytań o to: SKĄD? DOKĄD? KTÓRĘDY? JAK? podróżuje przez życie człowiek. Owe pytania odpowiadają rekcji czasowników *iść* oraz *jechać*.

Dokonane analizy pozwalają na wysnucie interesujących wniosków.

Wizja wędrującego przez życie człowieka, odtworzona w oparciu o związki frazeologiczne, a więc materiał konwencjonalny, daleka jest od sielankowych wyobrażeń. *Homo viator* jest wędrowcem zmagającym się z wieloma przeciwnościami losu. Nierzadko doświadcza wielu upokorzeń, by przez krótką chwilę mieć satysfakcję z ewentualnie osiągniętego celu. Nie wiadomo skąd przychodzi, zmierza w mniej lub bardziej znanym sobie kierunku, a przy tym gubi się, błądzi, będąc w tej wędrówce dość samotnym.

Materiał, jakim są teksty piosenek rockowych, zawiera bardziej rozbudowaną wizję życia postrzeganego w kategoriach podróży. Analiza materiału rockowego pozwoliła na sformułowanie metafor szczegółowych, wśród których najważniejsze to: ŻYCIE TO WSPINACZKA, ŻYCIE TO MARATON, ŻYCIE TO LABIRYNT oraz ŻYCIE TO PODRÓŻ POCIĄGIEM. Okazuje się bowiem, że wędrowiec jest piechurem, alpinistą, biegaczem, pasażerem pociągu, a nawet pływakiem. Pokonywaniu trasy często towarzyszy duży wysiłek fizyczny i niebezpieczeństwo, które związane są z tym, że musi on pokonywać przeszkody, nierzadko ryzykując życie, ale także kierować się ku górze, a więc poruszać się w wymagającej przestrzeni (góry, schody). Zamknięta przestrzeń, w której znajduje się podróżnik bywa labiryntem. Wędrowiec często wybiera drogę w przeciwnym kierunku (i związane z tym trudności), co zaświadcza o jego buntowniczym charakterze. Celem podróży bywa odnalezienie własnej drogi, tj. tożsamości, dlatego bywa on osamotniony w swojej wędrówce (sprzeciwia się tłumowi), choć niekiedy towarzyszą mu inni (przyjaciele, rodzina), również wrogowie, którzy „depczą mu po piętach”.

Bohater tekstów piosenek jazzowych jest częściej wędrowcem, który czeka na swoją szansę w życiu. Zmaga się z przeciwnościami losu, ale nie ujawnia się jego buntownicza natura, nie ryzykuje również swojego życia. Obecne są metafory

szczegółowe, o których wspomniano, jednak ich realizacja wykazuje mniejszą liczbę szczegółów, które miałyby charakter kategoriyczny, skrajny (nie doświadczą śmierci, nie wpada w pułapki i przepaście).

W rozdziale siódmym zawarte zostały wnioski płynące z porównania wyników analiz trzech grup tekstów (konwencjonalnych, rockowych, jazzowych) oraz próba odpowiedzi na dodatkowe pytanie o to, czy gatunek muzyczny może wpływać na warstwę tekstową piosenki. Podobieństwa i różnice w odtworzonych obrazach życia, co zostało ujawnione nawet przy tak skrótowo przywołanej charakterystyce, umożliwiły udzielenie odpowiedzi na nurtujące autorkę pracy pytania.

W zakończeniu dysertacji stwierdzono bowiem, że gatunek muzyczny, uwarunkowany kulturowo i zdeterminowany przez określoną grupę społeczną, czy też subkulturę, może mieć wpływ na warstwę tekstową piosenki, a więc jej język, który zależy od kultury – świata różnorodnych zjawisk, w którym funkcjonują użytkownicy języka. Do wysunięcia takiego wniosku skłoniły autorkę wyniki dokonanych analiz, czyli różnice w zakresie kreowanych obrazów życia przez autorów piosenek różnych gatunków muzycznych. Charakterystyka warstwy muzycznej (jej dynamika, tempo, rytm, natężenie, rodzaj instrumentarium, metrum), którą autorka stara się przybliżyć dla dwóch gatunków, zdaje się korespondować z kreowaną w piosenkach za pomocą języka wizją „życiowej podróży”.

Dzięki dokonywanym analizom autorka chciała dać impuls do dalszych badań nad gatunkiem, jakim jest piosenka, któremu w dyskursie naukowym rzadziej poświęca się uwagę. Wymaga on również bardziej wnikliwych obserwacji genologicznych.